

v tomto smyslu klíčovou roli v evropské knižní kultuře – znamenají otevřenost a snahu o pochopení jiných kultur. U nás mají navíc velkou tradici a vzhledem k tomu, že téměř 80 % překladové literatury je z angličtiny, je toto vydání chvályhodným počinem.

Říká se, že v Lužici píše všechno, co má ruce a nohy. To ale neznamená, že by tím trpěla kvalita lužické literární produkce, o čemž svědčí i tato básnická antologie. Jak poznamenává sorabista Leoš Šatava ve své předmluvě, kulturní rovina v Lužici supluje rovinu politickou. Srbové mají svou národní organizaci – *Domowinu*, která zastřešuje spolkovou a občanskou činnost Lužických Srbů a která podporuje i mladé literáty. Lužicko-srbská poezie čerpá ze své zakotvenosti na pomezí slovanského a germánského živlu, přesto je v nejvlastnějším smyslu evropská: v básních najdeme mnoho odkazů na řecké báje a pověsti, útrapy, které jsou společné všem postkomunistickým středo- a východoevropským zemím, ale také na své vlastní zvyky, tradice a historii. Jak píše Milan Kundera v eseji *Nesamozřejmost národa*, v globalizujícím se světě jde o základní otázku bytí a nebytí malého národa, o to, zda nechat národní jazyk zplanět nebo jej kultivovat, o věčný boj za národní ospravedlnění a zabezpečení.⁵ Pokud platí, že zachování národního jazyka nemá smysl bez toho, aniž by v něm vznikala kvalitní literatura, můžeme směle říci, Lužičtí Srbové zatím bojují o svoji národní existenci úspěšně. Na závěr si dovoluji citovat Karla Čapka: „Evropa nepřestane být zemí národů, pokud bude zemí tvůrčích, to jest národních kultur.“⁶ Jinými slovy – zachování rozmanitých národních jazyků v Evropě znamená prohlubovat základy evropské kultury.

Barbara Latečková

Muchametšin, R. M. *Islam v Tatarstane*. Moskva: Logos, 2007. 99 s.

Kniha politologa a rektora Ruské islámské univerzity v Kazani, Rafika Muchametšoviče Muchametšina, patří do série publikací o islámu v Rusku, která je vydávána v rámci programu Mezuregionální výzkum ve společenských vědách, iniciovaného ministerstvem školství Ruské federace.

⁵ Milan Kundera: *Nesamozřejmost národa*. Pražský festival spisovatelů, <http://www.pwf.cz/cz/prazske-jaro/560.html>.

⁶ Čapek, Karel. *Od člověka k člověku*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 217.

Tématem knihy je historie a zejména současnost islámu a s ním spojených náboženských institucí. R. M. Muchametšin je specialistou zejména na problematiku islámu v Povolží – regionu, kde je největší koncentrace muslimů v celé Ruské federaci. „Islám v Tatarstánu“ je stručným shrnutím jeho poznatků a může být užitečnou pomůckou pro laiky, kteří se rozhodli seznámit se se specifiky tohoto náboženství v regionu uprostřed většinově pravoslavné Ruské federace. Předmluvu ke knize napsal odborník na islám v postsovětském prostoru Alexej Malašenko.

V úvodu knihy autor uvádí, že „větší význam mají výzkumy analyzující situaci v jednotlivých regionech“ (s. 10), protože jen stěží lze srovnávat islám v Povolží, na Kavkaze a například v Moskvě. Ve čtyřech kapitolách se tedy věnuje podle svého názoru nejdůležitějším charakteristikám islámu v této nejseverněji položené ruské republice s většinovým muslimským obyvatelstvem.

V první kapitole Muchametšin chronologicky zachycuje nejdůležitější etapy šíření a fungování islámu ve středním Povolží. Pozitivně se dívá zejména na období Zlaté Hordy, kdy šamanističtí Mongolové nijak nebránili vyznávání jiných náboženství. Období největšího rozkvětu nastalo pak po vytvoření Kazaňského chanátu, kdy se islám stal státním náboženstvím. Dobyť chanátu Moskvou podle něj způsobilo, že utlačovaný národ se pak ještě více přimkl k duchovním tradicím. Autor jakoby zapomíná na násilnou christianizaci – bourání mešit, rušení oficiálních muslimských institucí, konverze Tatarů ke křesťanství a celkový úpadek vlivu mohamedánství v Povolží. Tomuto období se věnuje až příliš stručně a čtenář může nabýt dojmu, že islám si svůj velký vliv s menšími výkyvy udržoval prakticky nepřetržitě. Mnohem obšírněji se Muchametšin rozepisuje o událostech od konce 18. století, zejména pak o tatarském národním hnutí. Úpadek role islámu, který nastal v souvislosti se vznikem SSSR a oficiálním ateizmem, vidí Muchametšin mnohem kritičtěji než již zmíněné události 16. století, protože sovětská ateistická kampaň podle něj zasadila muslimské religioznosti mnohem větší ránu. Ale i zde upozorňuje na sílu a odolnost bytového islámu a náboženských obřadů, které byly „prakticky nedosažitelné pro oficiální ideologii“ (s. 27).

Druhá kapitola popisuje základní etapy návratu islámu do společensko-politického života postsovětského Tatarstánu. Autor rozdělil nejnovější historii Republiky Tatarstán (RT) do čtyř období. První se týká let 1988–1992, kdy docházelo k opětovnému přesunutí islámských hodnot z pouze bytového prostředí na veřejného života. V knize se v souvislosti s tím mluví o období legalizace. Poté Muchametšin uvádí o období institucionalizace, léta 1992–1998, protože v té době vznikaly nejvýznamnější islámské instituce. Následuje období strukturalizace, které trvalo do roku 2002 a je charakteristické vznikem funkčního systému, jenž přetrvával do dnešních dnů. Zatím ještě neukončené období vnitřní mobilizace odstartoval II. Sjezd muslimů Tatarstánu v únoru 2002 a jeho atributem je snaha vyřešit interní problémy muslimských organizací a „jasně určit cíle účasti v politickém životě“ (s. 36).

Ve třetí kapitole se čtenář seznamuje s výčtem základních subjektů mezináboženských vztahů. Autor představuje Duchovní správu muslimů Republiky Tatarstán (DUMRT) a věnuje se zejména jejímu vztahu k politice – dozvíme se o názorech nejvyšších duchovních představitelů na ustavení islámu jako státního náboženství, o problematice spolupráce se světskou mocí, o formování konfesijní politiky i o vztahu k Ruské pravoslavné církvi. Autor neskrývá, že DUMRT je na rozdíl od jiných Duchovních správ naprosto loajální ke státní moci a ani se nesnaží udržet si „samostatnost, kterou měla ve polovině 90. let“ (s. 53).

Dále se autor věnuje také roli duchovenstva, které je možné podle něj považovat za samostatnou společenskou vrstvu teprve od poloviny 90. let 20. století. Teprve tehdy byl smazán deficit duchovních způsobený stagnací náboženského vzdělávání v SSSR. I zde se autor zaměřuje v první řadě na roli církevních představitelů v politickém životě RT a dochází k závěru, že politizace islámu v regionu je zatím stále ještě v počátcích. Muchametšin kritizuje duchovenstvo zejména kvůli jeho tradicionalismu, který neodpovídá současným podmínkám a nemá šanci uspět u mladší generace. Již mnohem stručněji se autor věnuje řadovým věřícím jako subjektu náboženské politiky, orgánům moci a jejich vztahu k DUMRT a obecně k náboženství, společensko-politickým organizacím a hnutím, muslimským médiím a akademické sféře. Obecně lze říci, že ačkoli všechny subjekty náboženské politiky v Tatarstánu existují, nejsou schopny zatím dokonale využít svých možností a ještě zdaleka není proto možné mluvit o fungující konfesijní politice.

V závěrečné kapitole Muchametšin charakterizuje hledání náboženské identity v Tatarstánu, analyzuje přístup jednotlivých skupin obyvatelstva k islámu a zabývá se také nejrozšířenějšími výklady tohoto náboženství.

Se znovuoobením náboženské svobody se i v Tatarstánu začala inteligence opět zamýšlet nad tím, jak by měl vypadat ten správný islám v jejich regionu. Autor předkládá tři koncepce, které se snaží najít místo náboženství v životě Tatarů a potažmo v celé společnosti. První proud, označovaný za „tatarský islám“, volá po modernizaci a racionalizaci po vzoru Západu, varuje před orientací na autoritativní muslimské státy. Jeho reprezentantem je Rašat Safin, který si myslí, že Tatarstán by se měl stát „intelektuálním centrem islámského světa v Eurasii“ (s. 86).

Euroislám je druhou z možných cest, kudy by se mohl islám v Tatarstánu vydat. Jeho představitelem je Rafael Chakimov, poradce prezidenta RT. Podle něj by si měl každý interpretovat islám individuálně, na základě regionálních podmínek. Chakimov hodnotí pozici islámu v tatarské společnosti velice pozitivně. Domnívá se, že právě díky euroislámu mohou muslimové „najít své místo v současném světě“ (s. 93), protože jde o modernizovanou formu islámu, která je slučitelná s demokratickými strukturami.

Alternativou k předchozím dvěma koncepcím je „islám tradice“, jehož zastánci jsou v první řadě duchovní. Například Valiula Jakupov, zástupce muftího RT, ve svých publikacích kritizuje náboženské reformátorství a domnívá se, že tradiční

tatarský islám je už ze své podstaty funkční, prověřený časem, a proto nejlépe odpovídající podmínkám v regionu.

Muchametšin se však nespokojuje pouze s výčtem základních charakteristik jednotlivých koncepcí, ale klade si také otázky o funkčnosti těchto myšlenek a poukazuje na jejich nedostatky. Nedá se říci, že by byl zastáncem jedné ze tří předložených koncepcí. Naopak upozorňuje na to, že je třeba ještě velkého úsilí, aby mohlo proběhnout islámské obrození i v teologické rovině.

Vzhledem k tomu, že Muchametšin je v první řadě politolog, zkoumá náboženství zejména v jeho sociálně-ekonomickém a politickém kontextu. To je jistě velice zajímavý pohled. Mám však dojem, že jestli má kniha seznamovat s islámem v Tatarstánu, bylo by užitečné více se věnovat tomu, jak toto náboženství vnímají řadoví občané. Jakou roli hraje v jejich životě, je-li atributem Tatara vyznávání islámu, jaké rituály se v postindustriální společnosti zachovaly do dnešních dnů atp. To totiž také může poukázat na některá specifika tatarského islámu a povede to k lepšímu pochopení jeho výjimečnosti.

I přesto je kniha R. M. Muchametšina výbornou publikací pro ty, kdo se chtějí přehledně a stručně seznámit s islámem v Tatarstánu. Je to jedna z mála knih, která přehledně nahlíží na islám z více úhlů; je možno ji považovat za objektivní a čtenář se v ní setká i s kritikou, ačkoli je psána praktikujícím muslimem.

Kristina Maršálková

Pejanović, Mirko. ***The Political Development of Bosnia and Herzegovina in the Post-Dayton Period.*** Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2007. 238 s.

Kniha *Politický vývoj Bosny a Hercegoviny v postdaytonském období* z pera Mirka Pejanoviće je politologickou analýzou poválečného vývoje Bosny z pohledu domácího autora a odborníka. Již tento fakt činí knihu zajímavou, neboť zahraničních prací na podobné téma vyšlo již více než dost a naopak dostupná místní produkce často v nabídce chyběla. Ještě zajímavější se kniha stává po zjištění, že autorem je bosenský Srb. Hned na počátku tedy vyvstává otázka, zda bude autor k probírané problematice přistupovat se státotvorným, nebo naopak destruktivním přístupem opírajícím se o údajnou neživotoschopnost tak heterogenního a zbyrokratizovaného státu.

Po seznámení s autorem se však dá předpokládat, v jakém duchu bude studie zřejmě napsána. Akademik Mirko Pejanović je známou osobou v bosenských společenskovědních kruzích. Je autorem několika knih a mnoha článků a jeho zastřešujícím tématem je obhajoba demokracie, pluralismu či samosprávy. Autor byl také členem několika nevládních organizací a stál za založením spolku *Srbská občanská*